

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

В Україні найбільш актуальною економічною проблемою є постійне зростання обсягу дефіциту державного бюджету, як результат недостатності фінансових ресурсів держави. Джерелами фінансування дефіциту бюджету є внутрішні та зовнішні запозичення.

Характерною особливістю сучасного механізму залучення позик є його неефективність та нераціональне їх використання, що призвело до стрімкого зростання державного боргу, нагромадження платежів щодо його обслуговування та погіршення показників стану боргової безпеки держави [6]. Так, державний та гарантований державою борг за підсумками 2015 – 2016 рр. зріс на 122,77% і становив 1929,7 млрд. грн., або 81,2% ВВП України і на 21,2 відсоткових пункти перевищує економічно обґрунтоване значення цього показника. Саме тому, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України вирішення проблем бюджетного дефіциту та його фінансування набуло особливої актуальності. Адже ефективне управління бюджетним дефіцитом є запорукою бюджетної та боргової безпеки держави, а також сприяє зростанню економіки та інвестиційної привабливості країни.

Дефіцит Державного бюджету України не є унікальним явищем, йому притаманна складна причинно-наслідкова природа. Вплив бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси в суспільстві проявляється по різному. Результати значного обсягу бюджетного дефіциту негативно позначаються на соціально-економічному розвитку країни та обумовлюють «витіснення» приватних інвестицій, посилення інфляційних процесів, скорочення обсягів виробництва товарів і послуг, вивозу капіталу, скороченням інвестиційних програм, посилення боргової залежності та ризику дефолту економіки країни тощо. Однак, при певних обставинах бюджетний дефіцит може виступати інструментом стимулювання економічного розвитку країни. Зокрема, відповідно до Маастрихтського договору (договір про утворення Європейського Союзу), що був підписаний 7 лютого 1993 р., дефіцит державного бюджету не чинить дестабілізуючого впливу економіку країни при умові не перевищення порогового значення у 3% ВВП.

В Україні у період 2010 – 2016 рр. розмір бюджетного дефіциту щорічно зростав стрімкими темпами, як в абсолютному, так і у відносному вираженні (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка бюджетного дефіциту, показників його фінансування та державного й гарантованого державою боргу України у 2010-2016 рр.*

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Дефіцит (-) Державного бюджету України: <i>у млрд. грн.</i>	-64,4	-23,6	-53,5	-64,7	-78,1	-32,9	-70,13
<i>у% до ВВП</i>	5,9	1,8	3,8	4,4	5	1,7	2,9
Запозичення, млрд. грн.	124,3	80,7	109,8	160,9	332,7	233,9	307,6
Погашення боргових зобов'язань, млрд. грн.	26,7	45,6	68,1	79,8	120,8	116,4	111,4
Частка запозичень у структурі джерел фінансування бюджету,% <i>у тому числі:</i>	94,2	87,6	85,3	99,1	99,8	99,9	99,9
<i>зовнішніх</i>	41,1	29,6	33,6	32,0	29,3	60,7	19,1
<i>внутрішніх</i>	53,1	58,0	51,7	67,1	70,5	39,2	80,1
Державний прямий та гарантований борг: <i>у млрд. грн.</i>	432,3	473,1	515,5	584,4	1100,8	1571,8	1929,7
<i>у% до ВВП</i>	39,9	35,9	36,5	39,9	70,3	79,4	81,2
Державний прямий борг України, млрд. грн.	323,5	357,3	399,2	480,2	947,0	1333,9	1650,8
<i>у тому числі:</i>	181,8	195,8	208,9	223,3	486,0	825,9	980,2
<i>зовнішній</i>							
<i>внутрішній</i>	141,7	161,5	190,3	256,9	461,0	508,0	670,6

* Складено автором за даними [1; 2; 5]

Так, у 2014 р. дефіцит Державного бюджету України більше, ніж у сім разів перевищив його обсяг в 2007 р. і становив 78,1 млрд. грн. (або 5% ВВП) [4]. У 2015 р. Державний бюджет України було виконано з дефіцитом у розмірі 32,9 млрд. грн. (або 42,2% граничного розміру,

встановленого Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 р.»), що на 57,87% менше порівняно з 2014 р. У 2016 р. обсяг дефіциту державного бюджету становив 70,13 млрд. грн., що більше за попередній рік на 37,23 млрд. грн. або більше як вдвічі.

У структурі джерел фінансування бюджетного дефіциту домінуючу позицію займають зовнішні та внутрішні запозичення. Використання позикових ресурсів для покриття дефіциту Державного бюджету України, який у 2009 – 2014 рр. перевищив економічно безпечний рівень у розмірі 3% ВВП, обумовило стрімке нарощення боргових зобов'язань держави та погіршення її боргової безпеки. За останні дев'ять років державний прямий борг України зріс на 1262,6 млрд. грн. або у 18 разів. В результаті цього, згідно даних Business Insider, Україна займає третє місце після Венесуели та Греції в рейтингу країн світу за ймовірністю дефолту [7]. Значний розрив між показниками обсягів державних запозичень і платежів з погашення державного боргу (див. табл. 1), вказує на те, що у майбутньому дана ситуація лише посилюватиме боргове навантаження на державний бюджет та спровокує загострення проблеми боргової безпеки країни.

Водночас, слід відмітити, що бюджетний дефіцит, яких покривається за рахунок внутрішніх та зовнішніх запозичень чи продажу державних активів виступає інструментом стимулювання економічного зростання при умові, коли фінансові ресурси, виручені від приватизації та отримані від кредиторів, спрямовуються на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів. Саме тому, багато країн світу у своєму бюджетному законодавстві запровадили, так зване «золоте правило», відповідно з яким розмір бюджетного дефіциту не може перевищувати обсяг бюджетних інвестицій у відповідному бюджетному періоді. Однак, незважаючи на існування аналогічної норми й у Бюджетному кодексі України, дотримуватися її не завжди вдається, особливо в останні роки [3, с. 217]. Зокрема, у 2016 р., як і в попередні роки, значна частина зовнішніх та внутрішніх запозичень спрямовувалась на здійснення видатків споживання загального фонду Державного бюджету України й погашення боргових зобов'язань. При цьому, капітальні видатки та надання кредитів становили лише 3,1 млрд. грн., або 5,1% обсягу видатків, що були профінансовані за рахунок дефіциту бюджету [6].

Відтак, можна стверджувати, що за напрямом фінансування бюджетного дефіциту в Україні переважає пасивний бюджетний дефіцит, який спрямовуються на покриття поточних видатків бюджету, зокрема на надання соціальних трансфертів, виплату заробітної плати у бюджетній сфері тощо. Водночас, частка активного бюджетного дефіциту, за рахунок якої здійснюється фінансування інвестиційних потреб, є незначною і характеризується тенденцією до скорочення [3, с. 217].

Таким чином, розмір державного боргу України сьогодні є доволі загрозливим для економіки країни, зокрема що стосується графіку термінів його погашення. Ситуативний підхід до формування графіку погашення позик і різні умови здійснених запозичень призводить до «пікових» перевантажень сплати платежів, які провокують утворення боргової кризи. Відтак, навіть за прийнятних умов окремих позик не виключається можливість негативного сукупного впливу на загальний графік управління й обслуговування боргу. Тягар боргу посилюється короткими термінами більшості запозичень, які перевищують можливості бюджету у їх обслуговуванні і спонукає до здійснення нових запозичень [8, с. 157 – 158]. Так, у 2016 р. 232,8 млрд. грн. або 34% коштів з джерел фінансування державного бюджету, в яких домінували зовнішні та внутрішні запозичення, було витрачено на погашення боргових зобов'язань.

Неефективна політика боргового фінансування дефіциту державного бюджету обумовила загострення боргової кризи, проявами якої є зростання до загрозливих параметрів боргового навантаження та висока ймовірність суверенного дефолту. Тому, підвищення рівня боргової безпеки України вимагає оптимізації не лише боргової, але і фіскально-бюджетної політики. Зокрема, подоланню боргової кризи в Україні сприятимуть: активізація структурних реформ у секторі загального державного управління спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів; спрямування зовнішніх та внутрішніх запозичень, що залучаються для покриття дефіциту державного бюджету на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів; оптимізація валютної та строкової структури державних зобов'язань; посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків; зниження вартості обслуговування державного боргу; прийняття базового закону про державний борг, який би систематизував усі положення окремих нормативних актів з питань управління, погашення і обслуговування державного боргу.

Література:

1. Аналітична записка: Аналіз сучасного стану державного боргу та ключові напрями забезпечення боргової безпеки України URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/derzh_
2. Аналітичний огляд стану державного боргу України та його вплив на фінансовий ринок України станом на 01.09.2015 року URL: http://rurik.com.ua/documents/research/REVIEW_debt.pdf.
3. Архів статистичної інформації. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Вахненко Т. П. Взаємодія політики державних запозичень і грошово-кредитної політики у забезпеченні розвитку фінансової системи України. *Банківська справа*. 2008. №2. С. 83-94.

5. Звіт про результати аналізу звітності щодо державного та гарантованого державою боргу. Рахункова палата. 2017. URL: http://www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16753206/Zvit_163_2017.pdf

6. Мелих О. Ю. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>

7. Синявська Л. Державний борг України: динаміка та основні проблеми управління. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2013. №20. С. 162-167.

8. Юрій С. М. Фактори впливу на державний борг України. *Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 705-509.

Гуменюк Наталія Степанівна

ст. гр. Фзм-11, ТНЕУ

Науковий керівник – д.е.н., професор Кізима Т.О.

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗАОЩАДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Сучасні кризові явища у світовій економіці спонукають науковців суттєво змінити погляди на зміст та форму основних економічних понять і явищ. Це сповна стосується і наукових уявлень про ринок заощаджень. Перехід України на ринкові моделі господарювання під впливом процесів світової економічної та фінансової інтеграції, перебудова структури відносин між основними елементами фінансової системи істотно змінили умови існування домашніх господарств, які отримали можливість самостійно визначати напрями своєї заощаджувальної та фінансової поведінки.

Розширене відтворення суспільного виробництва значною мірою залежить від тієї частини фінансових ресурсів суспільства, яка виступає у формі чистих заощаджень, яку здійснюють усі суб'єкти національної економіки: підприємства, фінансово-кредитні установи, населення, держава. Заощадження здійснюють вагомий вплив на розвиток національної економіки при відповідній їх частці у валовому внутрішньому продукту [1, с. 72]. Тому дослідження умов та принципів функціонування ринку заощаджень є важливим аспектом побудови ефективного механізму функціонування фінансової системи загалом.